

Nr 46.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i värnpliktslagen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 24 mars 1950 dagtecknad proposition, nr 224, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden,

dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967);

dels ock anhållit om riksdagens yttrande i anledning av vad föredragande departementschefen i övrigt i propositionen anfört och förordat.

Det vid propositionen fogade lagförslaget är av följande lydelse:

L a g

om ändring i värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967).

Härigenom förordnas, att 1, 6, 12, 13, 14, 15, 19, 27 samt 29 §§ värnpliktslagen den 30 december 1941¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives samt att i lagen skall införas en ny paragraf, benämnd 12 a §, av den lydelse som framgår av det följande.

(Nuvarande lydelse.)

1 §.

Svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller *tju*gu år till och med det under vilket han fyller fyrtiosju år.
Är svensk — — — i riket.

6 §.

De värnpliktiga — — — tilldelas förband.

Värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet, vilken äger förutsättningar för utbildning till officer eller underofficer, samt värnpliktig tilldelad flygvapnet, vilken äger förutsättningar för utbildning till underofficer, må uttagas för sådan utbildning. Om uttagning av värnpliktiga för särskild tjänstgöring eller utbildning i andra avseenden förordnar Konungen.

(Föreslagen lydelse.)

1 §.

Svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller *nitt*on år till och med det under vilket han fyller fyrtiosju år.
Är svensk — — — i riket.

6 §.

De värnpliktiga — — — tilldelas förband.

Värnpliktig tilldelad armén, kustartilleriet eller flygvapnet, vilken äger förutsättningar för utbildning till officer, underofficer eller underbefäl, må uttagas för sådan utbildning.

Uttagning för officersutbildning sker under värnpliktstjänstgöringen.

Uttagning för underofficersutbildning eller för underbefälsutbildning sker i samband med den värnpliktiges inskrivning eller sedermera under värnpliktstjänstgöringen.

¹ Senaste lydelse, se beträffande 15 § 1945:129 och beträffande 27 § 1 mom. D. 1943:158. Härjämte må beaktas innehållet i förordningen den 30 juni 1948 (nr 514) med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga [ändrad genom förordning den 10 juni 1949 (nr 306)] ävensom förordningen den 10 juni 1949 (nr 307) med provisoriska bestämmelser angående beredskapsövning.

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Uttagning av värnpliktig för officersutbildning samt uttagning under värnpliktstjänstgöringen av värnpliktig för underofficersutbildning eller för underbefälsutbildning må ske endast efter frivilligt åtagande av den värnpliktige.

Om uttagning av värnpliktiga för särskild tjänstgöring eller utbildning i andra avseenden förordnar Konungen.

Vid tilldelning och uttagning skall tillses, att envar värnpliktig såvitt möjligt får fullgöra den tjänstgöring och undergå den utbildning, för vilken han befinnes lämpligast. Där så kan ske, skall hänsyn tagas till den värnpliktiges önskemål. Visar värnpliktig, som befunnits äga förutsättningar för utbildning till officer eller underofficer, att undergående av sådan utbildning skulle för honom eller av hans arbete beroende nära anhöriga medföra särskilt svåra olägenheter, bör han ej uttagas för sådan utbildning.

Vid tilldelning och uttagning skall tillses, att envar värnpliktig såvitt möjligt får fullgöra den tjänstgöring och undergå den utbildning, för vilken han befinnes lämpligast. Där så kan ske, skall hänsyn tagas till den värnpliktiges önskemål. Visar värnpliktig, som befunnits äga förutsättningar för utbildning till officer eller underofficer, att undergående av sådan utbildning skulle för honom eller av hans arbete beroende nära anhöriga medföra särskilt svåra olägenheter, bör han ej uttagas för sådan utbildning.

12 §.

Det åligger inskrivningsnämnd:

att pröva — — — i 6 §;

att efter förslag av vederbörande förbandschef verkställa uttagning av värnpliktiga för utbildning till officer eller underofficer; samt

att i — — — eller tjänstgöring.

Uppkommer på — — — av inskrivningsnämnd.

De ärenden — — — benämnas inskrivningsärenden.

12 §.

Det åligger inskrivningsnämnd:

att pröva — — — i 6 §;

att verkställa den uttagning av värnpliktiga för underofficersutbildning eller underbefälsutbildning som enligt 6 § skall ske i samband med inskrivning; samt

att i — — — eller tjänstgöring.

Uppkommer på — — — av inskrivningsnämnd.

De ärenden — — — benämnas inskrivningsärenden.

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

12 a §.

På förbandschef ankommer att under vederbörandes värnpliktstjänstgöring verkställa uttagning av värnpliktiga för officers-, underofficers- eller underbefälsutbildning.

13 §.

Inskrivningsnämnd sammanträder — — — länsstyrelsen därstädes.

Inskrivningsnämnd skall därjämte på kallelse av inskrivningschefen sammanträda för uttagning av värnpliktiga till officers- eller underofficersutbildning samt för handläggning av ärenden, som inskrivningschefen jämlikt 19 § hänskjuter till nämndens prövning.

14 §.

1. Värnpliktig är skyldig att personligen inställa sig vid inskrivningsförrättning det år han fyller tjugu år. Den som förvärvar svensk medborgarrätt först sedan han inträtt i värnpliktsåldern är skyldig inställa sig vid inskrivningsförrättning det år som infaller näst efter det han förvärvat nämnda rätt.

Från skyldighet att iakttaga personlig inställelse vid inskrivningsförrättning undantagas:

a) värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus;

b) värnpliktig, som — — — förordnar Konungen.

2. De värnpliktiga — — — eller kungörelse.

15 §.

Under förutsättningar, som bestämmas av Konungen, må yngling

13 §.

Inskrivningsnämnd sammanträder — — — länsstyrelsen därstädes.

Inskrivningsnämnd skall därjämte på kallelse av inskrivningschefen sammanträda för uttagning av värnpliktiga till underofficers- eller underbefälsutbildning samt för handläggning av ärenden, som inskrivningschefen jämlikt 19 § hänskjuter till nämndens prövning.

14 §.

1. Värnpliktig är skyldig att personligen inställa sig vid inskrivningsförrättning det år han fyller nitton år. Den som förvärvar svenskt medborgarskap först sedan han inträtt i värnpliktsåldern är skyldig inställa sig vid inskrivningsförrättning det år som infaller näst efter det han förvärvat medborgarskapet.

Från skyldighet att iakttaga personlig inställelse vid inskrivningsförrättning undantagas:

a) värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus, i de fall Konungen bestämmer;

b) värnpliktig, som — — — förordnar Konungen.

2. De värnpliktiga — — — eller kungörelse.

15 §.

Under förutsättningar, som bestämmas av Konungen, må yngling

(Nuvarande lydelse.)

på egen begäran inskrivas redan innan det år då han fyller *tjugu* år, dock ej före det år då han fyller *aderton* år med mindre han varit anställd över stat vid krigsmakten och godkänts i undervisning och utbildning, som meddelats under anställningstiden.

Den som — — — omedelbart inskrivas.

19 §.

Under tid, då inskrivningsförrättning ej hålles, må inskrivningschefen, i den omfattning och i enlighet med de närmare föreskrifter Konungen meddelar, utöva inskrivningsnämnd tillkommande åligganden; dock att uttagning av värnpliktiga till *officers- eller underofficersutbildning* alltid skall verkställas av inskrivningsnämnd.

Finner inskrivningschefen — — — nämndens prövning.

27 §.

I. De värnpliktigas utbildningstid.

A. I den mån ej nedan under punkterna B, C och D annorlunda föreskrives, skola följande bestämmelser gälla i fråga om utbildningstiden för värnpliktiga.

Värnpliktig är skyldig att, på sätt Konungen närmare förordnar, för sin utbildning tjänstgöra under sammanlagt *fyrhundrafemtio* dagar, däri inberäknat tid för i vederbörlig ordning anbefallda övningsuppehåll.

Där ej Konungen beträffande värnpliktiga avsedda för handräck-

(Föreslagen lydelse.)

på egen begäran inskrivas redan innan det år då han fyller *nitton* år, dock ej före det år då han fyller *sjutton* år med mindre han varit anställd över stat vid krigsmakten och godkänts i undervisning och utbildning, som meddelats under anställningstiden.

Den som — — — omedelbart inskrivas.

19 §.

Under tid, då inskrivningsförrättning ej hålles, må inskrivningschefen, i den omfattning och i enlighet med de närmare föreskrifter Konungen meddelar, utöva inskrivningsnämnd tillkommande åligganden; dock att *sådan* uttagning av värnpliktiga till *underofficers- eller underbefälsutbildning, som ej sker under vederbörandes värnplikts-tjänstgöring*, alltid skall verkställas av inskrivningsnämnd.

Finner inskrivningschefen — — — nämndens prövning.

27 §.

I. De värnpliktigas utbildningstid.

A. I den mån ej nedan under punkterna B, C, D och E annorlunda föreskrives, skola följande bestämmelser gälla i fråga om utbildningstiden för värnpliktiga.

Värnpliktig är skyldig att, på sätt Konungen närmare förordnar, för sin utbildning tjänstgöra under sammanlagt *trehundrasextio* dagar, däri inberäknat tid för i vederbörlig ordning anbefallda övningsuppehåll.

Där ej Konungen beträffande värnpliktiga avsedda för handräck-

(Nuvarande lydelse.)

ningstjänst annat bestämmer, skall tjänstgöringen fullgöras i följande ordning:

a) av *armén* eller *kustartilleriet* tilldelad värnpliktig:

med en första tjänstgöring om *trehundra sextio dagar* före utgången av andra året efter inskrivningsåret, vilken tjänstgöring fullgöres i en följd eller i två omgångar,

med *två repetitionsövningar* om vardera *trettio dagar*, den första före utgången av tredje året och den andra före utgången av åttonde året efter inskrivningsåret, samt

med en *efterutbildningsövning* om *trettio dagar* före utgången av *adertonde* året efter inskrivningsåret;

b) av *flottan* tilldelad värnpliktig: *a n t i n g e n* i en följd med början under inskrivningsåret eller nästföljande år

e l l e r o c k

med en första tjänstgöring om *fyrahundratjugu dagar*, som tager sin början under inskrivningsåret eller nästföljande år, samt

med en *efterutbildningsövning* om *trettio dagar* före utgången av *adertonde* året efter inskrivningsåret; *ävensom*

c) av *flygvapnet* tilldelad värnpliktig:

med en första tjänstgöring om *trehundra sextio dagar*, som tager sin början under inskrivningsåret eller nästföljande år,

med en *repetitionsövning* om *sex-tio dagar* eller *två repetitionsövning-*

(Föreslagen lydelse.)

ningstjänst annat bestämmer, skall tjänstgöringen fullgöras i följande ordning:

a) av *armén* eller *kustartilleriet* tilldelad värnpliktig:

med en första tjänstgöring om *tvåhundra sjuttio dagar* med början före utgången av andra året efter inskrivningsåret, vilken tjänstgöring fullgöres i en följd eller i två omgångar, samt

med *tre repetitionsövningar*, envar om *trettio dagar*;

b) av *flottan* tilldelad värnpliktig i en följd med början före utgången av andra året efter inskrivningsåret; *ävensom*

c) av *flygvapnet* tilldelad värnpliktig:

a n t i n g e n i en följd med början före utgången av andra året efter inskrivningsåret

e l l e r

med en första tjänstgöring om *tvåhundra sjuttio dagar* med början före

(Nuvarande lydelse.)

ar om vardera trettio dagar före utgången av åttonde året efter inskrivningsåret samt

med en efterutbildningsövning om trettio dagar före utgången av adertonde året efter inskrivningsåret.

B. Värnpliktig, som uttagits för utbildning till officer eller underofficer vid armén eller kustartilleriet eller till underofficer vid flygvapnet, är enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar skyldig att, utöver den under A angivna tjänstgöringstiden, efter första tjänstgöringens avslutande fullgöra fortsatt tjänstgöring, för utbildning till officer under högst trehundra sextio dagar och för utbildning till underofficer under högst etthundraåttio dagar.

För värnpliktig, som ålagts fortsatt tjänstgöring som nyss sagts, må den tid, inom vilken under A föreskrivna repetitionsövningar skola fullgöras, undergå den förskjutning, som av Konungen bestämmes.

C. Värnpliktig tilldelad marinen, vilken vid navigationsskola avlagt sjökaptens- eller styrmansexamen eller övermaskinistexamen eller maskinistexamen av andra klass, är skyldig att, utöver den under A angivna tjänstgöringstiden, undergå fortsatt utbildning under en tid av etthundratjugu dagar, fördelad på två repetitionsövningar om vardera sextio dagar, vilka skola fullgöras före utgången av adertonde året efter inskrivningsåret.

(Föreslagen lydelse.)

utgången av andra året efter inskrivningsåret, samt

med tre repetitionsövningar, envar om trettio dagar.

B. Värnpliktig, som uttagits för utbildning till officer eller underofficer vid armén, kustartilleriet eller flygvapnet, är enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar skyldig att, utöver den under A angivna tjänstgöringstiden, efter första tjänstgöringens avslutande fullgöra fortsatt tjänstgöring, för utbildning till officer under högst trehundra sextio dagar och för utbildning till underofficer under högst etthundraåttio dagar.

C. Värnpliktig tilldelad marinen, vilken vid navigationsskola avlagt sjökaptens- eller styrmansexamen eller övermaskinistexamen eller maskinistexamen av andra klass, är skyldig att, utöver den under A angivna tjänstgöringstiden, i den ordning Konungen bestämmer fullgöra fortsatt tjänstgöring under en tid av etthundratjugu dagar.

Värnpliktig, vilken vid navigationsskola avlagt sjökaptens- eller styrmansexamen och med godkännande vitsord genomgått underofficersutbildning vid flottan, må efter frivilligt åtagande genomgå officers-

(Nuvarande lydelse.)

D. För värnpliktig, — — — bestämmelser gälla.

Beträffande värnpliktig som nu sagts må Konungen, där så finnes lämpligt, förordna, att enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar den under A angivna tjänstgöringen om *fyrhundrafemtio* dagar skall, med rätt i förekommande fall till avbrott under viss tid för studiernas eller yrkesutbildningens fullföljande, fullgöras med dels soldat- och befälsutbildning eller enbart soldatutbildning, dels ock fackutbildning och facktjänstgöring. Värnpliktig, beträffande vilken på grund av studier sålunda förordnats, må, där så anses påkallat för bibringande och vidmakthållande av för avsedd mobiliseringsbefattning erforderliga insikter, åläggas att därutöver fullgöra fortsatt tjänstgöring under högst etthundraåttio dagar. Den fortsatta tjänstgöringen skall kunna i omgångar fördelas på hela värnpliktstiden.

Har ej — — — prövar skäligt.

(Föreslagen lydelse.)

utbildning. Sådan värnpliktig är skyldig att, utöver den i föregående stycke angivna fortsatta tjänstgöringstiden, undergå utbildning till officer under nittio dagar.

D. För värnpliktig, — — — bestämmelser gälla.

Beträffande värnpliktig som nu sagts må Konungen, där så finnes lämpligt, förordna, att enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar den under A angivna tjänstgöringen om *trehundrasextio* dagar skall, med rätt i förekommande fall till avbrott under viss tid för studiernas eller yrkesutbildningens fullföljande, fullgöras med dels soldat- och befälsutbildning eller enbart soldatutbildning, dels ock fackutbildning och facktjänstgöring. Värnpliktig, beträffande vilken på grund av studier sålunda förordnats, må, där så anses påkallat för bibringande och vidmakthållande av för avsedd mobiliseringsbefattning erforderliga insikter, åläggas att därutöver fullgöra fortsatt tjänstgöring under högst etthundraåttio dagar. Den fortsatta tjänstgöringen skall kunna i omgångar fördelas på hela värnpliktstiden.

Har ej — — — prövar skäligt.

E. Värnpliktig tilldelad flottan, vilken utbildas till radiotelegrafist och därvid erhåller civilt radiocertifikat av första eller andra klass, är skyldig att, utöver den under A angivna tjänstgöringstiden och i omedelbar anslutning till denna, fullgöra fortsatt tjänstgöring under högst nittio dagar.

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

E. Repetitionsövning må — — —
31 augusti.

F. Repetitionsövning må — — —
31 augusti.

2. Beredskapsövning.

Därest Konungen med hänsyn till krigsberedskapen så prövar nödigt, må *annan värnpliktig än som under 1 mom. D omförmåles* kunna åläggas att, utöver i 1 mom. avsedd tjänstgöring, i den ordning Konungen bestämmer fullgöra en eller flera beredskapsövningar om sammanlagt högst etthundraåttio dagar. *Skyldigheten att fullgöra beredskapsövning upphör dock, sedan ett och ett halvt år förflutit efter avslutandet av första tjänstgöring (tjänstgöring i en följd) eller i förekommande fall fortsatt tjänstgöring enligt 1 mom. B.*

Infaller beredskapsövning under tid, då repetitionsövning eljest skolat fullgöras, skall repetitionsövningen anses vara till motsvarande del fullgjord genom beredskapsövningen.

3. Särskilda bestämmelser.

A. Därest, på — — — han in kallats.

B. Där sådant — — — smittas spridande.

C. Varder fartyg, — — — ägarum.

D. Har värnpliktig under i 1 mom. föreskriven tjänstgöring blivit fälld till straff för rymning eller för *olovligt* undanhållande av minst ett dygns varaktighet, eller har hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete, omedelbart ådömt fängelsestraff, ungdomsfängelse, *tvångsuppföstran*, tvångsarbete, förvaring

2. Beredskapsövning.

Därest Konungen med hänsyn till krigsberedskapen så prövar nödigt, må *värnpliktig* kunna åläggas att, utöver i 1 mom. avsedd tjänstgöring, i den ordning Konungen bestämmer fullgöra en eller flera beredskapsövningar om sammanlagt högst etthundraåttio dagar.

Infaller beredskapsövning under tid, då repetitionsövning eljest skolat fullgöras, skall repetitionsövningen anses vara till motsvarande del fullgjord genom beredskapsövningen.

3. Särskilda bestämmelser.

A. Därest, på — — — han in kallats.

B. Där sådant — — — smittas spridande.

C. Varder fartyg, — — — ägarum.

D. Har värnpliktig under i 1 mom. föreskriven tjänstgöring blivit fälld till straff för rymning eller för undanhållande av minst ett dygns varaktighet, eller har hans tjänstgöring avbrutits för verkställighet av straffarbete, omedelbart ådömt fängelsestraff, ungdomsfängelse, tvångsarbete, förvaring eller internering, skall

(Nuvarande lydelse.)

eller internering, skall den tid, under vilken han varit rymd eller olovligen undanhållit sig eller hans tjänstgöring sålunda varit avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorledes förordnar. I vad mån den värnpliktige må tillgodoräkna sig fullgjord del av tjänstgöringen samt i vilken ordning han skall fullgöra återstående tjänstgöringsskyldighet, bestämmer Konungen.

E. Konungen förordnar — — — varit orsak.

F. Beträffande värnpliktiga — — — särskilt stadgat.

29 §.

1. Anstånd till — — — eller olägenheter.

Fortfar anledning till anstånd med tjänstgöringen, må förlängt anstånd, varje gång för ett år, beviljas den värnpliktige; dock att tjänstgöringen skall taga sin början senast det år under vilket han fyller tjugufyra år.

2. Värnpliktig, för vilken, sedan han påbörjat första tjänstgöring

(Föreslagen lydelse.)

den tid, under vilken han varit rymd eller undanhållit sig eller hans tjänstgöring sålunda varit avbruten, ej tillgodoräknas honom såsom tjänstgöringstid, där ej Konungen för särskilda fall annorledes förordnar. Vad nu sagts skall även gälla tid, under vilken värnpliktig varit frånvarande från tjänstgöringen för avtjänande av arrest, i den mån tiden överstiger tjugu dagar då fråga är om första tjänstgöring eller annan tjänstgöring i följd om mer än tvåhundra dagar eller, beträffande kortare tjänstgöring, en tiondel av det antal dagar tjänstgöringen omfattar.

I vilken ordning den värnpliktige skall fullgöra återstående tjänstgöringsskyldighet samt i vad mån därvid må tillgodoräknas honom föregående tjänstgöringstid, bestämmer Konungen.

E. Konungen förordnar — — — varit orsak.

F. Beträffande värnpliktiga — — — särskilt stadgat.

29 §.

1. Anstånd till — — — eller olägenheter.

Fortfar anledning till anstånd med tjänstgöringen, må förlängt anstånd, varje gång för ett år, beviljas den värnpliktige. Tjänstgöringen skall dock taga sin början senast det år under vilket den värnpliktige fyller tjugufyra år, där ej Konungen finner synnerliga skäl föranleda längre anstånd.

2. Värnpliktig, för vilken, sedan han påbörjat första tjänstgöring

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

(tjänstgöring i en följd), i anledning av dödsfall eller annan av honom oberoende händelse uppkommer sådant skäl för anstånd, som avses i 1 mom. c) eller d), må i den ordning Konungen bestämmer medgivas anstånd med återstoden av tjänstgöringen. Sådant anstånd, som beviljas för ett år i sänder, må ej medgivas för längre tid än sammanlagt fyra år.

Huruvida och — — — erforderliga bestämmelser.

(tjänstgöring i en följd), i anledning av dödsfall eller annan av honom oberoende händelse uppkommer sådant skäl för anstånd, som avses i 1 mom. c) eller d), må i den ordning Konungen bestämmer medgivas anstånd med återstoden av tjänstgöringen. Sådant anstånd, som beviljas för ett år i sänder, må ej medgivas för längre tid än sammanlagt fyra år, där ej Konungen finner synnerliga skäl föranleda längre anstånd.

Huruvida och — — — erforderliga bestämmelser.

Där ej annat framgår av det följande träder denna lag i kraft den 1 juli 1950, då förordningen den 30 juni 1948 (nr 514) med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga ävensom förordningen den 10 juni 1949 (nr 307) med provisoriska bestämmelser angående beredskapsövning skola upphöra att gälla.

I fråga om utbildningstidens *längd* skola beträffande de värnpliktiga som påbörjat första tjänstgöring (motsvarande) före den 1 april 1948 äldre bestämmelser gälla. Nämnda värnpliktiga äro skyldiga fullgöra repetitionsövningar i den *ordning* denna lag stadgar. Dylig skyldighet föreligger även i fall då tidsfrist som enligt äldre bestämmelser är föreskriven för fullgörande av repetitions- och efterutbildningsövning blivit överskriden.

Beträffande uttagning för underofficersutbildning av värnpliktiga vilka inryckt eller komma att inrycka till första tjänstgöring (motsvarande) under år 1950 så ock beträffande uttagning för officersutbildning av värnpliktiga vilka undergått eller komma att undergå underofficersutbildning under samma år skola de äldre bestämmelserna i värnpliktslagen äga tillämpning.

I fråga om värnpliktstjänstgöring som tagit sin början före lagens ikraftträdande skall den äldre lydelsen av 27 § 3 mom. D äga tillämpning.

I anledning av propositionen ha inom riksdagen väckts tre motioner, nämligen

inom första kammaren
nr 512 av herrar *Söderquist* och *Björck*, samt
inom andra kammaren
nr 607 av herr *Wedén m. fl.* och
nr 608 av herrar *Ståhl* och *Wedén*.

Före propositionens avlämnande ha vid innevarande års riksdag väckts likalydande motionerna nr 194 i första kammaren av herr *Andrén m. fl.* och nr 244 i andra kammaren av herr *Hjalmarson m. fl.*

Motionerna ha hänvisats till lagutskottet och behandlats av andra lagutskottet i samband med förevarande proposition.

I likalydande motionerna I: 512 och II: 607 behandlas frågan om uttagning av värnpliktiga till underofficersutbildning. Motionen II: 608 avser frågan, huruvida nu tillämpade utbildningstider för värnpliktiga böra överföras från den gällande provisoriska förordningen till värnpliktslagen. Lika-lydande motionerna I: 194 och II: 244 avse utbildningstiden för gruppchefer. För de i motionerna gjorda hemställandena m. m. redogöres i det följande i samband med behandlingen av de delar av propositionen, som motionerna avse.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för de i propositionen framlagda förslagen, ävensom i fråga om de skäl, vilka motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas i det följande, hänvisa till propositionen och motionerna.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I samband med en definitiv övergång till inskrivning av värnpliktiga under hösten och påbörjande av tjänstgöringen för flertalet värnpliktiga det år de fylla 20 år föreslås, att svensk man skall vara värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller 19 år.

De nu för olika kategorier värnpliktiga genom särskild förordning tills vidare fastställda obligatoriska tjänstgöringstiderna föreslås skola inskrivas i värnpliktslagen. En på frivilligt åtagande grundad förlängning av tjänstgöringstiden med 3 månader föreslås för vissa flottan tilldelade värnpliktiga. Utbildningstiden för gruppchefer föreslås t. v. skola bibehållas vid 9 månaders första tjänstgöring.

Arméns repetitionsövningar föreslås skola anordnas i krigsförband. I samband härmed föreslås, att vissa i värnpliktslagen angivna tidsfrister för övningarnas fullgörande skola slopas. Repetitionsövningar föreslås skola kunna fullgöras av flygvapnet tilldelade befälsvärnpliktiga, som utbildas i luftbevakningstjänst. Tidsspärren för fullgörande av beredskapsövning föreslås skola slopas.

Uttagning för utbildning till värnpliktigt befäl (gruppchefer vid armén och kustartilleriet, underofficerare vid armén, kustartilleriet och flygvap-

net) föreslås skola äga rum vid inskrivningsförrättningarna. I samband härmed föreslås, att uttagning till officersutbildning skall ske på frivillighetens grund.

Vid flottan föreslås en ny utbildningslinje för utbildning till värnpliktig underofficer.

I fråga om vissa värnpliktiga, uttagna i specialtjänst, förordas viss ändrad utbildningsgång.

Vissa ändringar beträffande inskrivningsförfarandet föreslås i fråga om vid sjömanshus inskrivna.

Vissa ändringar föreslås beträffande premier för genomgången befälsutbildning vid marinen.

Härjämte anmälas vissa frågor om inpassningen under året av värnpliktstjänstgöringen, om skördeuppehåll, om tillgodoseendet av behovet av ekonomivärnpliktiga och om avräkningen av arreststraff.

I propositionen förordas vidtagande av de ändringar i värnpliktslagen som betingas av i det föregående angivna förslag.

Inskrivning av värnpliktiga det år de fylla 19 år och värnpliktsutbildningens påbörjande nästa kalenderår.

Efter förslag av *värnpliktskommittén* förelades 1949 års riksdag (proposition nr 194) förslag om inskrivning av de värnpliktiga det år de fylla 19 år och om värnpliktsutbildningens påbörjande för huvuddelen av de värnpliktiga nästföljande år. Ett successivt genomförande av det nya systemet från och med år 1950 förordades, därvid det borde få ankomma på Kungl. Maj:t att närmare bestämma om den takt, i vilken övergången till tidigare tjänstgöring borde äga rum. Riksdagen (skrivelse nr 371) biföll förslaget. I enlighet härmed meddelades bestämmelser om särskilda inskrivningsförrättningar under hösten 1949 med dem, som enligt värnpliktslagen skolat inskrivas såsom värnpliktiga under våren 1950 (SFS 1949: 308 och 309).

Departementschefen.

Principbeslutet om en ändring från och med år 1950 till inryckning för huvuddelen av de värnpliktiga det år de fylla 20 år innebär, att under en övergångsperiod värnpliktiga ur två åldersklasser samtidigt fullgöra tjänstgöring. I samband med övergången till det nya systemet erfordrades under år 1949 inskrivningsförrättningar i två omgångar, nämligen en på våren med dem som under 1949 fyllde 20 år och en på hösten med dem som under året fyllde 19 år och som enligt tidigare ordning skolat inskrivas först våren 1950. Principbeslutet förutsatte, att inskrivningsförrättningarna i framtiden skulle förläggas till hösten.

I förordningen om särskilda inskrivningsförrättningar under hösten 1949 utsades, att vad i värnpliktslagen stadgades om värnpliktig skulle äga motsvarande tillämpning beträffande den, som, utan att hava uppnått värnpliktsåldern, skulle inskrivas vid förrättningarna i fråga. Denna konstruktion erfordrades, enär värnpliktslagen utformats med utgångspunkt från att tidpunkten för inträdet i värnpliktsåldern — det kalenderår, varunder vederbörande fyllde 20 år — och inskrivningsåret sammanfalla.

Jag förordar nu, att i värnpliktslagen vidtagas de ändringar som betingas av 1949 års principbeslut. I enlighet härmed bör i 1 § utsägas, att svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår, under vilket han fyller 19 år (nu 20 år), och i 14 § 1 mom., att värnpliktig är skyldig att personligen inställa sig vid inskrivningsförrättning det år han fyller 19 år (nu 20 år). I samband härmed bör även 15 § 1 stycket ändras så att yngling må inskrivas det år han fyller 17 år (nu 18 år). I lagen finnes icke utsagt när under året inskrivningsförrättning skall ske. Någon ändring härutinnan ifrågasätter jag icke.

Skördeuppehåll.

I propositionen nr 207 till 1948 års riksdag förordades, att i avbidan på ytterligare överväganden skulle under år 1948 inläggas ett uppehåll i utbildningen om 14 dagar under sommaren på för jordbruket lämplig tidpunkt. Upphållet, som skulle gälla för arméns värnpliktiga, utom de till grupp K hänförliga, skulle icke inräknas i utbildningstiden, men de värnpliktiga skulle under uppehållet äga åtnjuta ekonomiska förmåner enligt samma bestämmelser som under tjänstgöring. Motionsvis (I: 360 och II: 533) hemställdes, att i enlighet med 1945 års försvarskommittés förslag skulle från och med år 1949 ett övningsuppehåll på två månader göras. Riksdagen beslöt i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (skrivelse nr 376).

Frågan om skördeuppehåll underställdes även 1949 års riksdag (proposition nr 194). Kungl. Maj:t förordade därvid på förslag av värnpliktskommittén, att skördeuppehållet skulle bestämmas till 14 dagar. Riksdagen (skrivelse nr 371) anslöt sig, med avslag å motioner om skördeuppehåll av 3 veckors varaktighet, till Kungl. Maj:ts förslag.

Departementschefen.

Jag avser i det följande att tillstyrka värnpliktskommitténs förslag i fråga om inpassningen av första tjänstgöringen för huvuddelen av arméns värnpliktiga. Jag räknar därvid med, att skördeuppehåll skall liksom hittills inläggas under sommarhalvåret. Till frågan om skördeuppehållets längd återkommer jag senare. Jag ifrågasätter icke någon ändring i de principer i övrigt, som lågo till grund för 1949 års riksdags beslut i ämnet.

Utbildningstidens längd (utom för gruppchefer).

Departementschefen.

1945 års försvarskommitté förordade beträffande huvuddelen av de värnpliktiga en utbildningstid av tillhoppa 11 månader.

Vid försvarsfrågans behandling vid 1948 års riksdag träffades icke något slutligt avgörande beträffande utbildningstidens längd. Vid anmälan av frågan (propositionen 207) framhöll jag, att av olika skäl något definitivt förslag i ämnet icke kunde föreläggas riksdagen. Jag ansåg mig emellertid böra förorda en provisorisk begränsning av utbildningstidens längd till 12 månader för huvuddelen av de värnpliktiga. Samtidigt framhöll jag, att vissa närliggande frågor av betydelse — exempelvis frågorna om utbildningen av befäl och specialister och om anordnandet av repetitionsövningar — icke för det dåvarande kunde slutligt bedömas. Med hänsyn därtill ansåg jag mig icke böra föreslå, att värnpliktslagen ändrades utan ansåg erforderliga bestämmelser böra utfärdas i en särskild förordning. Riksdagen biföll förslaget (skrivelse 376).

1949 års riksdagsbeslut innebar icke någon principiell ändring av 1948 års beslut.

Flertalet av de spörsmål, som vid anmälan av propositionen 1948:207 ansågos tarva ytterligare utredning, ha upptagits till behandling i värnpliktskommitténs slutbetänkande. De förslag kommittén därvid framlagt äro emellertid uppgjorda med utgångspunkt i en oförändrad utbildningstid för huvuddelen av de värnpliktiga av 12 månader. Beträffande värnpliktiga, uttagna för utbildning till underofficer eller officer eller beträffande värnpliktiga i specialtjänst föreslås med denna utgångspunkt icke någon ändring i nu tillämpade obligatoriska utbildningstider. Beträffande gruppcheferna har kommittén föreslagit en förlängning av utbildningstiden med 2 månader.

För egen del ifrågasätter jag i avvaktan på ytterligare erfarenheter beträffande utbildningsresultatet inom ramen för nuvarande utbildningstid icke någon ändring av denna för huvuddelen av de värnpliktiga. I det följande kommer jag att förorda, att även gruppchefsutbildningen tills vidare bibehålles vid 9 månader. Icke heller i övrigt kommer jag att förorda någon ändring beträffande den obligatoriska utbildningstidens sammanlagda längd för olika värnpliktiga.

Nu gällande bestämmelser beträffande utbildningstidens längd ha såsom varande av provisorisk natur meddelats i särskild förordning vid sidan av värnpliktslagen. Denna förordning gäller emellertid tills vidare.

Då jag nu i flera andra avseenden föreslår ändringar i värnpliktslagen får jag, för att bringa önskvärd överskådlighet åt bestämmelserna, samtidigt förorda att de nu tillämpade utbildningstiderna överföras från den

provisoriska förordningen och inskrivas i själva lagen. Jag vill emellertid understryka, att jag härmed icke avser att definitiv ställning nu skall tagas till frågorna om utbildningstidens längd. Jag räknar nämligen med att dessa frågor komma att ånyo underställas riksdagen, sedan 1949 års försvarsutredning avgivit sitt betänkande.

Motionen II: 608.

I motionen har hemställts, »att riksdagen måtte besluta att vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 224 avslå Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av 27 § värnpliktslagen.»

Till stöd för detta yrkande ha motionärerna åberopat departementschefens ovan omförmälda uttalande, att avsikten icke vore att nu taga definitiv ställning till frågorna om utbildningstidens längd. Motionärerna ha där- efter anfört följande:

Statsrådet ger här den bästa önskvärda motivering för att nu gällande provisoriska bestämmelser icke böra inskrivas i lagen. Systemet med en särskild förordning har ju varit i bruk under en följd av år utan påtagligt menliga inverknings. Eftersom dessa gamla bestämmelser äro föremål för 1949 års försvarsutrednings prövning, synes det vara mera ändamålsenligt att avvakta resultatet av denna prövning och till dess bibehålla det hittillsvarande provisoriet, detta allra helst som nämnda utredning kan väntas bli färdig under den närmaste framtiden.

Utbildningstiden för gruppchefer.

Gällande bestämmelser.

1941 års värnpliktslag ålägger icke dem som uttagas för utbildning till gruppchefer en i förhållande till värnpliktiga i allmänhet förlängd tjänstgöringsskyldighet. Första tjänstgöringen för blivande gruppchefer omfattar således 12 månader.

1945 års försvarskommitté ifrågasatte icke någon förlängd tjänstgöring för gruppcheferna. Kommittén räknade med en första tjänstgöring för gruppchefer liksom för huvuddelen av de värnpliktiga av 9 månader inom ramen av en sammanlagd utbildningstid av 11 månader.

I propositionen 207 till 1948 års riksdag anmäldes ett av arméchefen framlagt förslag om förlängd tjänstgöring för gruppcheferna. Då frågan om utbildning av befäl och specialister ansågs kräva ytterligare utredning kunde förslaget icke tillstyrkas. Riksdagen beslöt (skrivelse 376) — med avslag jämväl å en inom andra kammaren väckt motion om förlängning av utbildningstiden för gruppchefer — att utbildningen för dessa tills vidare skulle omfatta samma tid som för huvuddelen av de värnpliktiga.

Till 1949 års riksdag anmäldes (proposition nr 194) ett av värnpliktskommittén (majoriteten) framställt förslag att — i avbidan på frågans

slutliga lösning — utbildningstiden för gruppchefer vid armén, som hade att fullgöra första tjänstgöring under utbildningsåret 1949/50, skulle provisoriskt förlängas med 2 månader. Förslaget avstyrktes på i propositionen närmare angivna skäl. Riksdagen (skrivelse 371) beslöt, med avslag å motion om förlängd utbildningstid, i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

Värnpliktskommittén.

Värnpliktskommittén har i sitt slutbetänkande erinrat om att kommittén redan tidigare ägnat frågan en ingående prövning och att kommitténs majoritet i början av år 1949 framlagt förslag till provisorisk reglering av första tjänstgöringen för gruppcheferna. Kommitténs majoritet har, efter förnyade överväganden beträffande frågan om gruppchefsutbildningens längd, på anförda skäl funnit det vara nödvändigt att för gruppchefsutbildningen vid armén och kustartilleriet anslås en utbildningstid, som med minst 2 månader överstiger den för värnpliktiga i allmänhet fastställda. Majoriteten har föreslagit, att gruppcheferna skola uttagas vid inskrivningsförrättning och inrycka till tjänstgöring 2 månader före åldersklassens huvuddel. Två ledamöter av kommittén ha förordat oförändrad utbildningstid för gruppcheferna i avbidan på resultatet av fortsatt försöksverksamhet på området.

Den av kommitténs majoritet föreslagna förlängningen av utbildningstiden för gruppcheferna har — bortsett från förslag om införande av särskilda premier för den som genomgår förlängd utbildning — beräknats medföra en kostnadsökning av 4,7 miljoner kronor per år.

Ytterligare utredning rörande utbildningstiden för gruppchefer.

De två ledamöter i värnpliktskommittén, vilka anmält avvikande mening, ha ansett önskvärt, att en fortsatt försöksverksamhet bedrivs rörande möjligheterna att inom ramen för 9 månaders första tjänstgöring erhålla en godtagbar gruppchefsutbildning, och att resultatet av en dylik försöksverksamhet bör avvaktas, innan det definitivt slås fast, att nu gällande utbildningstid är otillräcklig.

På grund av den splittring som präglade värnpliktskommitténs förslag och med hänsyn till den behandling, frågan om gruppchefsutbildningens längd rönt vid 1949 års riksdag, ansåg departementschefen det nödvändigt att företaga en *ytterligare undersökning av frågan om gruppchefsutbildningen*. Departementschefen uppdrog därför i oktober 1949 åt en av de ledamöter i värnpliktskommittén, som anmält från majoriteten avvikande mening i fråga om gruppchefsutbildningens längd, herr *Lindholm*, att inom departementet verkställa dessa undersökningar. Uppdraget avsåg att ytterligare utreda frågan om gruppchefsutbildningens längd, närmast med tanke på möjligheten att åstadkomma större effektivitet vid utbildningen genom att bedriva denna avskild från övriga värnpliktiga för längre eller kortare

2 — Bihang till riksdagens protokoll 1950. 9 saml. 2 avd. Nr 46.

tid. Därvid borde närmare upplysningar lämpligen inhämtas rörande de senaste erfarenheterna beträffande pågående gruppchefsutbildning. Något visst antal månader för gruppchefsutbildningens längd uppställdes icke som ram för uppdraget.

I en den 10 februari 1950 dagtecknad skrivelse har *Lindholm* lämnat en redogörelse för resultatet av dittills verkställda undersökningar ävensom en översikt över behovet av ytterligare undersökningar och fortsatt försöksverksamhet på ifrågavarande område. I skrivelsen har anförts bland annat följande:

Majoriteten av värnpliktskommittén har förordat två månaders förlängning av gruppchefsutbildningen med inryckning före de värnpliktiga i allmänhet ävensom att uttagningen skall ske redan vid inskrivningen och icke såsom nu är fallet under tjänstgöringen. Det har från vissa håll gjorts gällande, att riksdagen redan nu borde fatta beslut i anledning av detta förslag. Därvidlag må erinras, att centrala värnpliktsbyrån strax före inskrivningarna hösten 1949 utfärdat en skrivelse, vari det beträffande tjänstgöringen framhölls att uttagning till förlängd tjänstgöringstid skulle grundas på *under tjänstgöringen* ådagalagd lämplighet. Värnpliktsbyrån underströk i anslutning härtill, att därest värnpliktiga, som inskrivits 1949 — av vilka ett fåtal inrycka 1950 och flertalet 1951 — och vid inskrivningen antecknats som underbefälslämpliga komme att inkallas till första tjänstgöring två månader före de övriga och därigenom erhöle förlängd tjänstgöringstid, detta skulle innebära ett såsom byrån betecknat »klart löftesbrott». Beträffande den åldersklass, som inskrives *hösten 1950* må framhållas, att huvuddelen av densamma inrycker till tjänstgöring först 1952. Till frågan om en eventuell övergång till den av värnpliktskommitténs majoritet förordade förlängda utbildningstiden behöver ställning alltså icke fattas vid innevarande års riksdag utan härmed kan utan olägenhet anstå till 1951. Detta förutsätter dock, att inskrivningen av de värnpliktiga redan 1950 sker så, att en uttagning av gruppchefer kan göras i samband därmed.

Departementschefen.

Jag har tidigare i olika sammanhang givit uttryck åt den uppfattningen, att en godtagbar gruppchefsutbildning bör kunna utan eftersättande av utbildningsmålen hibringas de värnpliktiga vid armén och kustartilleriet inom ramen för en första tjänstgöring av samma längd som för huvuddelen av de värnpliktiga, eller för närvarande 9 månader.

Värnpliktskommittén har nu i sitt slutbetänkande ånyo upptagit sitt tidigare framförda förslag om förlängning med 2 månader av tiden för gruppchefsutbildningen, därvid de blivande gruppcheferna avsåges skola inrycka 2 månader före huvuddelen av de värnpliktiga. Detta förutsätter att gruppchefer uttagas redan vid inskrivningsförrättningarna.

Jag är emellertid allttjämt icke beredd att nu förorda en dylik förlängning av tjänstgöringstiden. Jag finner sålunda angeläget att den i det föregående omnämnda utredningen inom försvarsdepartementet avslutas innan slutlig ställning tages till detta spörsmål. Med hänsyn såväl till de betydande merkostnaderna som till olägenheterna för arbetsmarknaden och den enskilde

synes mig nämligen ett beslut om förlängning av gruppchefsutbildningen icke böra fattas med mindre en förlängning anses ofrånkomlig. Då, såsom förut framhållits, en förlängning av gruppchefsutbildningen kan ifrågakomma tidigast för de värnpliktiga som inskrivas hösten 1950 — flertalet av dessa inrycka först 1952 — medför ett uppskov med avgörandet av denna fråga till 1951 års riksdag icke någon tidsutdräkt i sak, om nämligen beslut nu fattas om övergång till uttagning av gruppchefer redan vid inskrivningsförrättningarna. I det följande avser jag att förorda dylik uttagning.

Jag förordar således, att första tjänstgöringen för gruppcheferna tills vidare i avbidan på ytterligare utredning i ämnet bibehålles vid nuvarande 9 månader och att den sammanlagda utbildningstiden för dem således fastställs till 12 månader.

Motionerna I: 194 och II: 244.

I motionerna har hemställts, »att riksdagen måtte bifalla de förslag beträffande uttagning och utbildning av värnpliktigt underbefäl (gruppchefer), som framförts av 1948 års värnpliktskommitté.»

Till stöd för denna hemställan ha motionärerna anfört bland annat följande:

Sammanfattningsvis kan sägas, att kraven i fält på gruppchefen snarare ökat än minskat, om stridskrafterna skola kunna utnyttjas fullt effektivt. Ju kortare utbildning huvuddelen av de värnpliktiga erhåller, desto större krav måste ställas på befälet. Vår kvantitativa underlägsenhet gentemot en stormakts personella resurser, vår kvalitativa underlägsenhet främst på grund av den korta utbildning, som huvuddelen av krigsmaktens personal erhåller, samt våra stridskrafterns ringa styrka i förhållande till den yta, som skall försvaras, nödvändiggöra att största möjliga effekt uttages för att stridskrafterna skola kunna lösa dem åvilande uppgifter.

För att gruppcheferna över huvud taget skola kunna fullgöra dem vanligast åliggande uppgifter kräves — trots att viss förenkling i stridstekniken åvägabragts och även om gruppchefeleverna befrias från dem eljest åliggande handräckning — en ökning av utbildningstiden. Av värnpliktskommitténs utredning framgår, att en förlängning med 2 månader måste be-tecknas som ett minimum.

Vi finna det angeläget, att riksdagen nu fattar beslut om en förbättring av gruppchefsutbildningen i enlighet med vad värnpliktskommittén föreslagit. Principbeslut härom medför icke ökade kostnader för det kommande budgetåret i vidare mån än att det beträffande inskrivningsförrättningarna medför en merkostnad av omkring 140 000 kronor. Ett sådant beslut giver emellertid de militära myndigheterna möjlighet att i tid vidtaga erforderliga förberedelser för det nya systemets genomförande.

Utbildningstidens fördelning på första tjänstgöring och efterföljande utbildning.

Departementschefen.

Jag delar värnpliktskommitténs av myndigheterna biträdda uppfattning, att den totala utbildningstiden om 12 månader för de värnpliktiga i allmänhet bör i fråga om arméns och kustartilleriets värnpliktiga fördelas på en första tjänstgöring om 9 månader och efterföljande utbildning under 3 månader. I det följande kommer jag att förorda, att repetitionsövningar skola kunna fullgöras av flygvapnets befälsvärnpliktiga luftbevakningspersonal.

Beträffande flottan och flygvapnet i övrigt ifrågasätter jag icke nu någon ändring. Jag är således icke beredd att i detta sammanhang taga ställning till chefens för flygvapnet förslag om en förlängning av värnpliktsutbildningen för flygvapnets värnpliktiga. Denna fråga liksom även frågan om omskolning i samband med överförande av värnpliktiga från flottan och flygvapnet till armén torde få upptagas i samband med de fortsatta överväganden beträffande värnpliktsutbildningen, som enligt vad jag i det föregående förutsatt bör komma till stånd.

Första tjänstgöringens inpassning under året.

Departementschefen.

Frågan om första tjänstgöringens inpassning under året för huvuddelen av arméns värnpliktiga har tidigare varit föremål för statsmakternas överväganden, senast vid 1948 års riksdag i samband med beslutet om den provisoriska avkortningen av värnpliktstjänstgöringen. Efter ingående undersökningar av olika alternativ har värnpliktskommittén stannat för att förorda nuvarande ordning med inryckning omkring den 1 juni. Jag delar kommitténs uppfattning, att detta alternativ bäst tillgodoser de militära kraven. Då, såsom arbetsmarknadsstyrelsen framhållit, alternativet med sommarinryckning jämväl synes bäst tillgodose det totala näringslivets önskemål, anser jag mig böra förorda detsamma. Jag förutsätter därvid i likhet med värnpliktskommittén, att ett skördeuppehåll med en varaktighet liksom för närvarande av 2 veckor inlägges under sommarhalvåret.

Kommitténs förslag i fråga om första tjänstgöringens inpassande vid vissa specialtrupper m. m. inom armén och vid kustartilleriet kan jag jämväl biträda.

Repetitions- och efterutbildningsövningar.

Departementschefen.

Det förslag om övergång vid armén till anordnande av repetitionsövningar i krigsförband, som värnpliktskommittén framlagt, anser jag ur

militär synpunkt innebära avsevärda fördelar i förhållande till nuvarande system med inkallelser till repetitionsövningar åldersklassvis. Mot utformningen av systemet har i remissyttrandena icke framförts någon principiell erinran. Jag tillstyrker, att det av kommittén förordade systemet för repetitionsövningarnas anordnande tillämpas från och med hösten 1950. Vederbörliga för budgetåret 1950/51 äskade anslag äro, såsom framgår av vad jag anfört vid anmälan i årets statsverksproposition av medelsäskandena under fjärde huvudtiteln, beräknade med utgångspunkt från att en övergång till det nya systemet skall ske under hösten 1950.

Beträffande tidpunkten för anordnandet av repetitionsövningar i krigsförband vid armén delar jag värnpliktskommitténs uppfattning att dessa övningar normalt böra i vad avser fältförbanden och de rörliga lokalförsvarsförbanden förläggas till månaderna september—oktober, eventuellt med uppdelning i omgångar, men att, i syfte att tillgodose kravet på vinterutbildning, övningarna vissa år böra förläggas till månaderna februari—mars. Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att för varje år närmare bestämma tids- och omgångsindelningen för övningarna; jag förutsätter att vederbörlig hänsyn därvid tages till förhållandena å arbetsmarknaden, särskilt inom jordbruket och skogsbruket.

Vad värnpliktskommittén förordat i fråga om repetitionsövningarna för de fasta lokalförsvarsförbanden ha med de av kommittén angivna förutsättningarna i princip icke föranlett till erinran från min sida.

Chefen för armén har föreslagit, att det värnpliktiga befälet skall inkallas till repetitionsövning 3—4 dagar före huvuddelen av de värnpliktiga och att den totala tjänstgöringstiden för dessa befälsvärnpliktiga skall utsträckas med 10 dagar. Jag är för närvarande icke beredd tillstyrka detta förslag.

Enligt nuvarande bestämmelser i värnpliktslagen gälla vissa tidsspärrar, inom vilka repetitions- och efterutbildningsövningar skola fullgöras. Det torde i enlighet med kommitténs förslag vara nödvändigt att avlägsna dessa tidsspärrar i samband med övergången till systemet med repetitionsövningar i krigsförband. Terminologien repetitionsövningar — efterutbildningsövningar torde i samband härmed såsom icke längre adekvat böra övergivas; samtliga övningar böra betecknas såsom repetitionsövningar.

I olika sammanhang (jfr proposition 1949:194) har för riksdagen anmälts, att repetitions- och efterutbildningsövningar under senare år bedrivits i allenast begränsad omfattning och att de värnpliktiga i samband därmed meddelats generellt anstånd med repetitions- eller efterutbildningsövning för så lång tid, att de i värnpliktslagen fastställda tidsfristerna överskridits. Vid anståndens meddelande förutsattes, att hinder icke skulle möta att i sinom tid inkalla vederbörande till föreskrivna övningar. Riksdagens vederbörande utskott (sammansatta stats- och andra lagutskott vid 1949 års riksdag) har ansett, att, därest ifrågavarande kategorier värnpliktiga skulle fullgöra övningar, oaktat i värnpliktslagen fastställda tidsfrister utgått, tjänstgöringsskyldigheten borde regleras i värnpliktslagen eller i sär-

skild förordning. Jag föreslår att nu gällande tidsspärrar uteslutas ur värnpliktslagen och att de värnpliktiga som erhållit generellt anstånd liksom ock värnpliktiga ur åldersklass 1946, vilka haft att före utgången av år 1949 fullgöra första repetitionsövning, men icke inkallats till dylik övning, skola i sinom tid inkallas till repetitionsövning i krigsförband.

Jag delar värnpliktskommitténs uppfattning att värnpliktsutbildningen vid flottan och flygvapnet är så speciell, att repetitionsövningar i krigsförband saknar aktualitet. Jag ifrågasätter icke heller att övningar i krigsförband skola anordnas vid kustartilleriet. Jag förordar emellertid, att, i enlighet med värnpliktskommitténs förslag, de tidsspärrar, som för närvarande gälla för fullgörandet av repetitionsövningar vid övriga försvarsgrenar, av praktiska skäl borttagas samtidigt med motsvarande tidsspärrar för arméns värnpliktiga.

Beredskapsövning.

Departementschefen.

Jag delar värnpliktskommitténs uppfattning att de förband som inkallas till beredskapsövning (beredskapsförband) i princip böra vara i möjligaste mån så organiserade, utrustade och utbildade, att de kunna betraktas såsom fullt fältdugliga. Jag tillstyrker därför kommitténs förslag att beredskapsförbanden skola vara krigsförband, vilken anordning bör gälla för samtliga försvarsgrenar. Härav följer emellertid, att möjlighet måste föreligga att till beredskapsövning inkalla värnpliktiga ur samtliga åldersklasser och kategorier. Jag förordar därför, att värnpliktslagen ändras i enlighet härmed. Jag förutsätter emellertid i likhet med värnpliktskommittén, att i första hand värnpliktiga ur fältförbanden skola ifrågakomma för inkallelser.

I samband med att tidsspärren häves kan en återgång ske till värnpliktslagens ursprungliga bestämmelse att den sammanlagda tid, under vilken värnpliktig skall vara skyldig fullgöra beredskapsövning, skall utgöra 6 månader.

Uttagning av värnpliktiga till befälsutbildning.

Departementschefen.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att värnpliktskommittén funnit allvarliga olägenheter vara förenade med den nuvarande tvångsvisa uttagningen till befälsutbildning först sedan relativt lång tid förflutit efter inryckning till värnpliktstjänstgöring. Speciellt den i samband med dylik uttagning förekommande »maskningen» i syfte att undgå förlängd tjänstgöring anses ha menligt inverkat på utbildningsresultaten och försvårat en rättvis uttagning. Än större betydelse måste enligt kommitténs mening

maskningsproblemet tillmätas därest, såsom kommittén föreslagit, de värnpliktiga gruppchefseleverna erhålla en i förhållande till flertalet värnpliktiga förlängd utbildningstid.

Kommittén har därför undersökt andra tänkbara alternativ för uttagning till befälsutbildning. Kommittén har därvid förordat, att uttagning verkställas redan i samband med inskrivningen av de värnpliktiga. Jag delar i princip kommitténs uppfattning, att endast genom en uttagning i samband med inskrivningsförrättningarna olägenheterna av maskningen kunna helt undvikas. Det kan förväntas, att utbildningsresultatet blir bättre och att större förutsättningar för ett friktionsfritt samarbete mellan befäl och trupp komma att förefinnas. Alternativet medför även den fördelen att den värnpliktige så tidigt som möjligt får veta längden av den tjänstgöring han har att genomgå. En fördel är ock att inryckningen för gruppcheferna, därest förlängd utbildningstid för dessa skulle komma att beslutas, kan i tiden förläggas före inryckningen av värnpliktiga i allmänhet, varigenom »kvarsittarmentalitet» kan undvikas för denna kategori.

Mot systemet med uttagning vid inskrivningen ha riktats erinringar i huvudsakligen två hänseenden. Således ha framhållits svårigheterna att hinna med uttagning till befäl utan att inskrivningsförrättningarna skola behöva draga ut alltför lång tid ävensom bristen på för ändamålet lämpad personal. Vidare har framhållits, att de urvalsmetoder — inskrivningsprov av utökad omfattning och exploration — som utredningen föreslagit för uttagningen, i och för sig icke kunna anses giva tillförlitliga resultat, särskilt som det kunde förväntas att de värnpliktiga även vid proven komme att »maska».

Med dessa utgångspunkter har överbefälhavaren föreslagit, att vid inskrivningsförrättningarna endast skall verkställas en preliminär, på inskrivningsprov och uppgifter om examina etc. grundad uttagning, under det att den definitiva uttagningen skulle verkställas först efter 1—2 månaders tjänstgöring och grundas jämväl på befälets omdöme rörande vederbörandes lämplighet och på resultatet av under tjänstgöringen företagen exploration.

Det av överbefälhavaren förordade systemet skulle erbjuda den fördelen, att genom det ordinarie utbildningsbefälets medverkan vid uttagningen säkrare hållpunkter skulle kunna vinnas rörande vederbörandes förutsättningar att utöva befäl. Å andra sidan kommer man vid detta alternativ icke ifrån maskningen under tjänstgöringen. Värnpliktskommittén, som diskuterat ett alternativ med uttagning kort efter inryckningen, har såsom en nackdel framhållit, att befälet på den till förfogande stående korta tiden icke skulle få samma möjligheter att åstadkomma ett riktigt uttagningsresultat som vid en uttagning senare under tjänstgöringen, och att svårigheterna att bedöma de värnpliktiga vore mycket stora i början av tjänstgöringen. Härtill kan ytterligare framhållas, att systemet icke är tillämp-

ligt, därest gruppcheferna skola inkallas före övriga värnpliktiga, att fördelningen av de värnpliktiga befälseleverna mellan olika förband kan ske jämnare om uttagningen verkställes vid inskrivningarna, att synpunkten att den värnpliktige så tidigt som möjligt bör få kännedom om sina tjänstgöringsförhållanden icke tillgodoses enligt överbefälhavarens alternativ och att behovet av exploratörer sannolikt blir större enligt detta alternativ.

Invändningarna mot att använda inskrivningsproven och explorationsförfarandet i urvalssyfte gälla uppenbarligen även det av överbefälhavaren förordade systemet. Jag finner icke detsamma vara förenat med sådana fördelar, att det bör givas företräde framför kommitténs förslag.

Arméchefens förslag skiljer sig från kommitténs i princip endast därigenom att arméchefen förordar exploration med samtliga till grupp K hänförliga i syfte att avskilja de för befälsutbildning icke lämpliga. I remissyttrandena har något ytterligare alternativ icke skisserats.

Enligt min mening synes det vara svårt att fälla något bestämt omdöme om tillförlitligheten av de urvalsmetoder, som kommittén förordat, innan praktiska erfarenheter av desamma vunnits. Jag vill här endast erinra om att erfarenheterna från nuvarande inskrivningsprov givit vid handen att de på grundval av desamma gjorda omdömena om de värnpliktigas lämplighet för befälsutbildning slagit rätt till omkring 90 procent.

Ehuru väl medveten om att vissa svårigheter komma att uppstå, i varje fall till en början, vid realiserandet av värnpliktskommitténs förslag, finner jag mig böra förorda att detsamma nu prövas.

Emellertid anser jag mig i likhet med en del av de hörda myndigheterna böra förorda vissa jämkningar i kommitténs förslag. Såsom arméchefen framhållit har erfarenheten givit vid handen att en del av de värnpliktiga ur gruppen studenter och likställda — uppskattningsvis 10 procent — icke lämpa sig för underofficersutbildning. En uttagning av dessa skulle medföra nackdelar såväl för utbildningen som för den enskilde. Jag kan således icke dela kommitténs uppfattning att gruppen studenter och likställda skall i sin helhet åläggas obligatorisk underofficersutbildning. Jag förordar i stället att jämväl dessa värnpliktiga vid inskrivningen undergå inskrivningsprov och exploration.

Möjlighet bör givetvis beredas de värnpliktiga att vid inskrivningsförrättning frivilligt anmäla sig till befälsutbildning. Explorationsförfarandet bör i regel icke behöva tillämpas beträffande dessa.

Jag delar värnpliktskommitténs uppfattning att explorationen bör utföras av personal, som icke tillhör inskrivningsnämnd, och att för ändamålet om möjligt bör anlitas fackpsykologer. Då emellertid för närvarande tillgången på dylika psykologer är begränsad torde det bli nödvändigt att åtminstone övergångsvis som exploratörer anlita för uppgiften lämpade officerare. Jag vill understryka kommitténs uttalande, att endast sådana officerare böra utväljas, som äga personliga kvalifikationer för uppgiften.

Det torde vara nödvändigt att vid särskilda kurser bibringa dessa officerare nödig utbildning och jag vill framhålla betydelsen av att denna utbildning göres så grundlig som möjligt med avseende på de psykologiska problemen.

Vad värnpliktskommittén föreslagit rörande den närmare utformningen i övrigt av inskrivningsförrättningarna har för närvarande icke givit mig anledning till erinran. Jag förutsätter emellertid att, därest under förberedelserna till årets inskrivningsförrättningar eller på grundval av vid desamma vunna erfarenheter det skulle visa sig ändamålsenligt att i ett eller annat avseende modifiera förslagen, dylika ändringar vidtagas.

Jag delar icke värnpliktskommitténs uppfattning att inskrivningsnämnds beslut om uttagning till befälsutbildning böra fattas endast på grundval av den värnpliktiges sannolika lämplighet ur militär synpunkt. Enligt min mening bör inskrivningsnämnd liksom hittills beakta sociala skäl, som tala för att uttagning ej bör ske. Med hänsyn till önskvärdheten att erhålla enhetlighet vid bedömandet av besvär förordar jag, att inskrivningsrådet alltjämt blir besvärsinstans.

Värnpliktskommitténs förslag om uttagning vid inskrivningsförrättningarna avser endast uttagning av underbefäl och underofficerare. Beträffande uttagning till officersutbildning kan denna, såsom kommittén framhållit, icke gärna ske redan vid inskrivningsförrättningarna. Vid en tvångsvis uttagning av värnpliktiga till officersutbildning åter skulle maskningen komma att fortleva. Jag tillstyrker på av kommittén anförda skäl, att uttagning till officersutbildning tills vidare skall ske endast av värnpliktig, som därtill frivilligt anmält sig. I det följande avser jag att förorda kommitténs förslag att anordna jämväl en delad sommarlinje för arméns till officersutbildning uttagna värnpliktiga i syfte att underlätta för studerande att genomgå denna utbildning. I detta sammanhang vill jag även framhålla önskvärdheten av att söka åstadkomma en samordning av tiden för värnpliktstjänstgöringen och högskoleterminerna och av att en översyn kommer till stånd av bestämmelserna om rätt för värnpliktiga att tillgodoräkna värnpliktstjänstgöring vid tjänsteårs- och meritberäkning samt för inträde vid högskolor och universitet m. m. Av det följande framgår, att jag för närvarande icke kan tillstyrka en höjning av den nu för 6 månaders officersutbildning utgående premien.

Skulle det framdeles visa sig att det för officerare förordade uttagningssystemet icke kommer att tillföra krigsorganisationen erforderligt antal värnpliktiga officerare, torde spörsmålet om officersuttagningen ånyo få upptagas till prövning.

Systemet med tvångsvis uttagning vid inskrivningsförrättning bör givetvis icke hindra att under tjänstgöringens gång uttagning till underbefäls- och underofficersutbildning, grundad på frivilligt åtagande, skall kunna ske av därför lämpade värnpliktiga. Dylik uttagning bör kunna verkställas

av förbandschef inom ramen för det totala behovet av befäl inom de olika kategorierna.

Det föreslagna systemet för uttagning av underbefäl och underofficerare bör tillämpas från och med inskrivningsförrättningarna hösten 1950. En del av de vid dessa förrättningar inskrivna inrycka till tjänstgöring under år 1951. Detta år inrycka även flertalet värnpliktiga, som inskrevos hösten 1949. Dessa ha icke varit föremål för uttagning vid inskrivningsförrättningar. Det torde icke vara lämpligt att samtidigt tillämpa två olika uttagningssystem. Det torde således bli nödvändigt att beträffande de värnpliktiga som inskrivits före år 1950 och som inrycka till första tjänstgöring (mot-svarande) först år 1951 eller senare avstå från tvångsvis uttagning till befälsutbildning. I fråga om de övergångsbestämmelser som erfordras i samband med övergången till det nya uttagningssystemet återkommer jag i det följande.

Såsom värnpliktskommittén framhållit kommer övergången till det nya uttagningssystemet att medföra vissa merkostnader, nämligen under budgetåret 1949/50 omkring 40 000 kronor för vissa utbildningskostnader för exploratorer och provledare samt under följande budgetår omkring 140 000 kronor per budgetår för inskrivningsförrättningarna. Det är min avsikt föreslå, att, därest riksdagen icke har något att däremot erinra, å innevarande budgetår belöpande kostnader skola få bestridas från det för budgetåret å riksstaten uppförda förslagsanslaget till inskrivningskostnader. I avbidan å erfarenheter rörande den verkliga belastningen å förenämnda anslag efter övergången till det nya systemet torde det icke vara erforderligt att för nästa budgetår omräkna detsamma.

Motionerna I: 512 och II: 607.

I motionerna har redogjorts bland annat för den kritik, som framkommit mot den föreslagna utformningen av explorationsförfarandet. I anslutning därtill har anförts:

Men problemet måste i detta läge gälla, hur man med hänsyn till de rådande omständigheterna skall utforma uttagningssystemet, så att ett så fullgott och rättvist urval som möjligt erhålles. För lösandet av detta problem är det av departementschefen förordade uttagningssystemet icke tillfredsställande. Vi skulle i detta sammanhang vilja inskjuta, att man vid utformandet av uttagningssystemet inte borde fästa så avgörande vikt vid explorationen som departementschefen synes göra. Med hänsyn till de personella och organisatoriska svårigheterna och även kostnaderna kan den sannolikt icke ge mera än vissa kompletterande data om vederbörandes personliga förutsättningar och förhållanden av betydelse i detta sammanhang. Det måste därför vara av ett givet värde att vid bedömningen av den värnpliktiges förutsättningar som befäl förutom om resultaten av testning och exploration även ha någon vetskap om hans s. k. militära beteendemönster.

Efter att ha berört den s. k. »maskningsfaktorn» och påpekat, att den senaste tidens erfarenheter tyda på att »maskningen» vore på retur, ha motionärerna anfört:

Enligt vår mening har departementschefen tagit alltför stor hänsyn till maskningsrisken, varigenom det av honom föreslagna uttagningssystemet fått en utformning, vars ändamålsenlighet av skäl, som ovan refererats, kan ifrågasättas. Vi anse det således icke lämpligt, att uttagningen vid inskrivningstillfället göres definitiv. Denna första exploration, som med hänsyn till bristen på utbildade psykologer tills vidare må utformas i huvudsak enligt de i propositionen angivna linjerna, bör därför kompletteras med erfarenheterna från den första tjänstgöringstiden. Med hänsyn till maskningsrisken bör denna observationstid icke utsträckas längre än vad ur psykologiska synpunkter kan anses som ett minimum. Härför torde en tid av två till fyra veckor vara tillräcklig.

Vi förutsätta vidare, att protokollet från första explorationstillfället hålles hemligt för dem som utföra den följande observationen. Vi vilja heller icke utesluta möjligheten av att en mera omsorgsfull exploration vid observationstidens slut bör utföras. Resultatet av den första explorationen kan då jämföras med den senare prövningen. Endast i huvudsak samstämmiga resultat böra härvid avgöra, huruvida vederbörande skall uttagas till underofficersutbildning eller icke. Genom denna jämförelse bör även en erfarenhetsmässigt grundad bedömning av tillförlitlighetsgraden av den första explorationen möjliggöras.

Vi utgå från att det nya uttagningssystem, som nu avses träda i kraft, tills vidare endast blir föremål för försöksverksamhet och att den definitiva utformningen kommer att fastställas med ledning av de så vunna erfarenheterna.

Motionerna utnytna i en hemställan, att riksdagen med ändring av vad som föreslagits i propositionen måtte för sin del besluta, att uttagningen av värnpliktiga till underofficersutbildning måtte utformas i enlighet med de i motionerna angivna riktlinjerna.

Utbildning av värnpliktigt befäl.

Departementschefen.

Till värnpliktskommitténs förslag i fråga om förlängning av utbildningstiden för värnpliktiga gruppchefer vid armén och kustartilleriet har jag i det föregående tagit ställning.

Jag tillstyrker kommitténs förslag att utbildningstiden för arméns värnpliktiga, som uttagas till underofficersutbildning eller till officersutbildning — bortsett från repetitionsövningarna — bibehålles vid (9 + 6 =) 15 månader respektive (9 + 12 =) 21 månader.

Kommitténs förslag beträffande underofficersutbildningens inpassning under året synes mig vara ägnat att i möjligaste mån tillgodose den studerande ungdomens krav.

Jag har i det föregående förordat, att uttagning av värnpliktiga till

officersutbildning skall ske helt på frivillighetens väg. I syfte att göra det lättare för studerande att genomgå frivillig officersutbildning vid armén utan att denna utbildning skall behöva inkräkta på studierna har kommittén föreslagit en ny utbildningslinje, s. k. delad sommarlinje. Jag tillstyrker detta förslag. Den sammanlagda utbildningstiden för denna linje torde i avbidan å erfarenheter höra beräknas till 6 månader.

De skäl värnpliktskommittén anfört för att vid flottan anordna nya utbildningslinjer för underofficerare finner jag bärande. Jag förordar alltså, att underofficersutbildning enligt kommitténs förslag anordnas med värnpliktiga, som fullgjort värnpliktstjänstgöring vid flottan före examen vid navigationsskola. Jag tillstyrker jämväl, att officersutbildning, efter frivilligt åtagande, anordnas för sjökaptener och styrmän, som vid flottan genomgått underofficersutbildning. Officerskursen torde i enlighet med värnpliktskommitténs förslag böra omfatta en tid av 3 månader och den sammanlagda tiden för värnpliktiga sjökaptener och styrmän, som genomgå officersutbildning, fastställas till (16 + 3 =) 19 månader.

I det följande avser jag förorda särskild premie om 1 000 kronor till värnpliktig, som genomgår här avsedd kurs.

Värnpliktskommitténs förslag i fråga om utbildningen vid kustartilleriet av underofficerare och officerare har icke föranlett erinran från min sida.

Vad slutligen angår flygvapnets utbildning av underofficerare och officerare i luftbevakningstjänst finner jag ändamålsenligt att utbildningstiden, ehuru av kommittén föreslagen till kortare tid än för arméns och kustartilleriets motsvarande värnpliktiga, i avbidan å erfarenheter rörande det nya utbildningssystemet fastställas till — bortsett från repetitionsövningar — högst samma månadsantal, som för sistnämnda kategorier värnpliktiga, d. v. s. (9 + 6 =) 15 respektive (9 + 12 =) 21 månader. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att inom angivna tidsramar besluta om utbildningens utformning.

Vid utformandet av förslaget till ändring av 27 § 1 mom. A c) värnpliktslagen har jag beaktat att enligt det nya utbildningssystemet repetitionsövningar skola förekomma för befälsvärnpliktig luftbevakningspersonal.

En övergång till de föreslagna utbildningssystemen torde icke komma att medföra merkostnader av sådan storleksordning att omräkning av vederbörande anslag är erforderlig.

Uttagning och utbildning av värnpliktiga i specialtjänst.

Departementschefen.

Värnpliktskommitténs förslag i fråga om uttagning och utbildning av värnpliktiga i specialtjänst äro icke av den innebörd att därav föranledas ändring i gällande värnpliktslag med däri provisoriskt beslutade ändringar. Jag har därför icke ansett erforderligt att i det föregående lämna en ut-

tömmande redogörelse för kommitténs ifrågavarande förslag. Det torde ankomma på Kungl. Maj:t eller, efter befoget, underlydande myndigheter, att taga slutlig ställning till förslagen, därvid de i remissyttrandena framförda synpunkterna beträffande utbildningsgången för de värnpliktiga höra komma under omprövning. Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla, att jag i allt väsentligt delar värnpliktskommitténs uppfattning i dessa avseenden.

Några av de i ärendet hörda myndigheterna och organisationerna ha föreslagit, att den totala tjänstgöringstiden för vissa kategorier specialister måtte avkortas. Jag är icke beredd nu taga slutlig ställning till frågan om en begränsning av den förlängda tjänstgöring som för närvarande må avkrävas specialisterna men vill å andra sidan vitsorda angelägenheten av att de värnpliktiga icke åläggas längre tjänstgöring än som betingas av militära skäl. Jag avser att ägna denna fråga fortsatt uppmärksamhet.

Premier till vissa värnpliktiga.

Departementschefen.

Med hänsyn till att det statsfinansiella läget alltjämt kräver återhållsamhet med statsutgifter finner jag det icke möjligt att nu taga upp premiefrågan till omprövning i hela dess vidd. Vissa av värnpliktskommittén föreslagna och av mig i det föregående tillstyrkta förändringar beträffande tjänstgöringsförhållandena för vissa värnpliktiga påkalla emellertid uppmärksamhet även i förevarande sammanhang.

Jag räknar icke med förlängd tjänstgöring för gruppchefer och saknar därför anledning att föreslå premier för denna kategori värnpliktiga.

För specialisterna förutsättes ingen förlängning av tjänstgöringstiden i förhållande till vad som nu gäller. Jag kan alltjämt icke tillstyrka, att premiesystemet utvidgas till att omfatta dessa värnpliktskategorier.

Övergången helt till uttagning till officersutbildning på frivillighetens grund har närmast karaktären av ett försök. Erfarenheterna få visa, om det blir möjligt att med detta system erhålla en rekrytering i tillräcklig omfattning till värnpliktiga officerare. Det är sannolikt, att en högre premie för denna utbildning skulle stimulera rekryteringen. Om en dylik åtgärd skulle vara tillfyllest, kan dock icke med säkerhet avgöras nu. Det är heller icke säkert, att den är nödvändig. Det är många faktorer som härvid spela in — försvarsintresset, förhållandena på arbetsmarknaden m. m. Det är mig i varje fall icke möjligt att i nuvarande läge föreslå någon förhöjning av premien för officersutbildningen.

Frågan om tjänstgöringstidens längd för värnpliktiga som uttagas till utbildning till värnpliktiga underofficerare och officerare vid flygvapnet har jag förutsatt skola få avgöras av Kungl. Maj:t. Definitiv ställning till frågan om huru stora premierna skola vara för dylik utbildning kan där-

för heller icke tagas. Även i detta fall bör avgörandet få ankomma på Kungl. Maj:t. Premierna för dylik utbildning böra få regleras inom ramen för de nu för ändamålet bestämda beloppen, 1 000 respektive 2 000 kronor.

I det föregående har jag tillstyrkt förslaget att för värnpliktiga sjökaptenen och styrmän anordnas officersutbildning under 3 månader. Även för denna tjänstgöring förutsättes frivillig anmälan av den värnpliktige. Det torde vara nödvändigt att premier få utgå för denna tjänstgöring. Jag kan dock tills vidare icke tillstyrka högre premie än 1 000 kronor för denna tjänstgöring, d. v. s. hälften av vad som utgår för utbildning till värnpliktig officer i övrigt för dubbelt så lång tjänstgöringstid. Det torde såsom kommittén anfört vara nödvändigt att härvid också höja premien för värnpliktig sjökapten eller likställd som genomgår reservofficerslinje A vid flottan, då eljest risk förefinnes att denna utbildningslinje övergives såsom mindre ekonomiskt lockande. Jag föreslår en premie av 1 000 kronor även för denna utbildning. I samma omfattning som gäller beträffande nu utgående premier bör som villkor för denna nya premie gälla, att utbildningen genomgått med godkännande vitsord.

Tillräckliga skäl synas mig icke föreligga att differentiera premien för de olika kategorier värnpliktiga som fullgöra fortsatt tjänstgöring jämlikt 27 § 1 mom. C värnpliktslagen. Någon höjning av dessa premier kan jag heller icke tillstyrka. Då tjänstgöringen i fråga numera förutsättes även kunna fullgöras i en följd, bör premiebeloppet bestämmas till 300 kronor med möjlighet dock att liksom nu fördela beloppet på tjänstgöringsomgångar, då sådana ifrågakomma.

Jag kan för närvarande icke tillstyrka, att den premie om 300 kronor som nu må utgå för officersutbildning under nämnda tjänstgöring jämlikt 27 § 1 mom. C värnpliktslagen i stället anknytes till den underofficersutbildning som kan ifrågakomma under ifrågavarande tjänstgöring. Nämnda premie bör således icke längre utgå.

Jag kan icke tillstyrka, att premien för värnpliktig sjövärnsman för officersutbildning höjes.

De nya premier jag här föreslagit komma icke att påverka i statsverkspropositionen äskade anslag till avlöningar m. m. till de värnpliktiga i sådan grad att en omräkning av desamma är erforderlig.

Ekonomivärnpliktiga.

Värnpliktskommittén.

Kommittén har ansett, att det nuvarande systemet för ianspråktagande av ekonomivärnpliktiga icke är rationellt, enär möjlighet saknas att på förhand skapa sig en säker överblick över tillgången på värnpliktig handräckningspersonal. För att nå detta syfte föreslår kommittén en omläggning av tjänstgöringstiden för vissa värnpliktiga, tillhörande grupp 4.

Enligt värnpliktskommitténs förslag skulle de värnpliktiga, som efter inryckningen till tjänstgöring nedklassas till besiktningsgrupp 4, omedelbart hemförlovas för att inkallas på nytt påföljande år och fullgöra sin tjänstgöring eller vad av denna som kan återstå. Det skulle med detta system bli möjligt att överblicka tillgången på ekonomivärnpliktiga redan på förhand, då till de värnpliktiga av grupp 4, som efter inskrivningsförrättningarna tilldelas ett förband, kan läggas det antal, som är disponibelt från ett tidigare år. Systemet medför olägenheter för de värnpliktiga, som måste fullgöra sin tjänstgöring i omgångar, men dessa olägenheter anser kommittén icke vara större än att de böra tagas med hänsyn till de betydande fördelar som systemet innebär.

Yttranden.

Här må endast återgivas det yttrande, som avgivits av *Statens organisationsnämnd*.

I likhet med kommittén anser organisationsnämnden, att det för en del av de värnpliktiga, vilka under pågående utbildning nedklassas, otvivelaktigt kan innebära vissa olägenheter att bli hemförlovade. Nämnden har med anledning därav ifrågasatt, om icke ett annat system skulle vara att föredraga. Enligt ett dylikt system skulle redan vid inskrivningsförrättningarna så stort antal värnpliktiga hänföras till besiktningsgrupp 4 att det väl tillgodosåge minimibehovet av ekonomivärnpliktiga. Det återstående behovet, som utgör skillnaden mellan maximi- och minimibehovet — av nämnden angivet till 900 man — kunde tillgodoses med de värnpliktiga som efter påbörjad tjänstgöring nedklassades till besiktningsgrupp 4. Att redan vid inskrivningsförrättningarna till besiktningsgrupp 4 uttaga ett större antal värnpliktiga än som nu regelmässigt vore fallet syntes enligt nämndens mening kunna ske genom att till denna grupp hänfördes alla de värnpliktiga, som nu med tveksamhet hänföras till grupp 3. Fördelen med detta system skulle vara, att man undveke hemförlovning av de under tjänstgöring nedklassade. Systemet hade emellertid, anför nämnden, även olägenheter, i det att förbanden komme att under en kortare tid disponera endast över minimibehovet av ekonomivärnpliktiga. Denna olägenhet mildrades ju tidigare nedklassning komme till stånd. Under den tidsperiod, då endast minimibehovet av ekonomivärnpliktiga disponerades, finge man dessutom räkna med, att utbildningsvärnpliktiga måste tagas i anspråk såsom dagkorpraler, enär detta behov icke tillgodosåges genom minimibehovet.

Departementschefen.

Det nu tillämpade systemet för ianspråktagande av de ekonomivärnpliktiga är icke tillfredsställande. Förutom svårigheten att överblicka tillgången på handräkningspersonal och att kunna planera arbetet inom ekonomi-

tjänsten kunna framhållas de olägenheter som äro förenade med att civil personal anställas för många gånger mycket korta anställningstider. Kritik har också av denna anledning riktats mot systemet från arbetstagarhåll. Frågan uppmärksammades i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag (bil. 6, p. 34), där jag förutsatt särskilda åtgärder för att begränsa behovet av att anställa civil personal såsom ersättare för ekonomivärnplikliga.

De olägenheter för de enskilda värnplikliga och de kostnader som ett genomförande av värnpliktskommitténs förslag skulle innebära synas mig vara alltför stora för att jag skall kunna förorda, att detsamma genomföres.

Det av organisationsnämnden skisserade systemet synes mig böra övervägas. Med detta system kan vinnas den överblick över tillgången på ekonomivärnplikliga som kommittén eftersträvat med sitt förslag. Det bör också med ett dylikt system vara möjligt att se till att behovet av ekonomivärnplikliga blir fyllt genom värnplikliga, som redan vid inskrivningsförrättningarna avses för handräckningstjänst. Med det väsentligt lägre minimibehov av dylika värnplikliga som enligt nämndens beräkningar nu föreligger torde en ökad uttagning av ekonomivärnplikliga icke behöva medföra någon begränsning av betydelse av den del av värnpliktsstyrkan som uttages till vapenutbildning.

Vilka åtgärder som kunna vara nödvändiga för att genomföra det av nämnden förordade systemet torde få närmare övervägas. Någon ändring i värnpliktslagen är icke erforderlig.

Specialmotivering.

Av den i propositionen åberopade specialmotiveringen må följande här återgivas.

6 §.

Departementschefen.

I slutet av det gällande lagrummet finnes en föreskrift om hänsynstagande till särskilt svåra olägenheter som uttagning kan medföra. Denna föreskrift är knappast tillämplig å en uttagning som endast må ske efter eget åtagande av den värnpliktige och har därför begränsats till att avse endast sådan uttagning som enligt förslaget skall kunna ske tvångsvis (uttagning för underofficers- och underbefälsutbildning i samband med inskrivning).

En annan sak är att värnpliktig, sedan han efter eget åtagande under tjänstgöringen uttagits för befälsutbildning, kan drabbas av sådana olägenheter som nyss nämnts. I sådant fall torde det få ankomma på Kungl. Maj:t — i vars befogenhet lärers ingå att avstå från utkrävandet av den fortsatta tjänstgöringen — att alltefter omständigheterna i det särskilda

fallet på ansökan av den värnpliktige medgiva befrielse från eller avkortning av ifrågavarande tjänstgöring.

14 §.

Enligt lagrummets nuvarande lydelse är värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus, undantagen från skyldighet att iakttaga personlig inställelse vid inskrivningsförrättning.

Chefen för marinen har föreslagit, att ändrade bestämmelser meddelas av följande innehåll. Värnpliktig inskriven å sjömanshus skulle vara skyldig att personligen inställa sig vid inskrivningsförrättning därest han icke vid tidpunkten för förrättningen vore inmönstrad till sjöfart eller — efter påmönstring å fartyg i utrikes sjöfart — kvarblivit utomlands. Sjömanshusinskriven värnpliktig, som enligt vad nyss nämnts icke vore skyldig att personligen inställa sig vid inskrivningsförrättning skulle ändock inskrivas (och tilldelas flottan) därest han den 1 juli inskrivningsåret kunde tillgodoräkna sig en tjänstetid å handelsfartyg om minst 6 månader. Därest icke sistnämnda krav vore uppfyllt skulle sådan frånvarande värnpliktig kallas till inskrivningsförrättning nästföljande år. Därest den värnpliktige icke heller då kunde personligen inställa sig vid inskrivningsförrättningen av skäl som ovan nämnts (inmönstring eller utlandsvistelse) skulle han likväl inskrivas och tilldelas flottan.

Departementschefen.

Jag förordar att sjömanshusinskriven värnpliktig icke utan vidare bör vara befriad från personlig inställelseskyldighet. Jag är emellertid ej nu beredd att i detalj angiva under vilka omständigheter sådan befrielse skall äga rum. Jag förordar att i lagen införes bestämmelse av innehåll att sjömanshusinskriven värnpliktig skall undantagas från personlig inställelseskyldighet i de fall Konungen bestämmer.

27 §.

Departementschefen.

Bestämmelserna under C. ha även tillämpats på sådana flottan tilldelade värnpliktiga vilka avlägga examen vid navigationsskola först *efter* tjänstgöringen om 12 månader. Dessa värnpliktiga — härvid bortsett från dem vilka utbildas på sjövärnsskårens befälsutbildningslinje — skola enligt förslaget vara skyldiga att inom viss kortare tid efter avlagd examen genomgå underofficersutbildning. För denna utbildning avses den i nuvarande lagtext avsedda tiden av 4 månader skola tagas i anspråk, ehuru utbildningen i detta fall bör anordnas som tjänstgöring i en följd.

Jag förordar att under bestämmelserna under C. inrymmas även sådana värnpliktiga vilka efter tjänstgöringen om 12 månader dels undergått frivillig underofficersutbildning på sjövärnsskårens befälsutbildningslinje dels

3 — *Bihang till riksdagens protokoll 1950. 9 saml. 2 avd. Nr 46.*

ock avlagt sjökaptens- eller styrmansexamen. Även ifrågavarande värnpliktiga avses således skola fullgöra den fortsatta tjänstgöringen om 4 månader.

Begreppet »fortsatt tjänstgöring» i den föreslagna texten avses skola omfatta såväl tjänstgöring fördelad på repetitionsövningar som ock tjänstgöring i en följd. Det torde få ankomma på Konungen att närmare reglera den ordning i vilken den fortsatta tjänstgöringen skall fullgöras för respektive kategorier så ock att bestämma den tidrymd inom vilken tjänstgöringen skall fullgöras.

29 §.

Departementschefen.

Detta lagrum, som avser anstånd med första tjänstgöring (motsvarande), innehåller i sin nuvarande lydelse bestämmelser om absoluta tidsfrister, vilka icke må överskridas. Emellertid visar erfarenheten, att situationerna ej sällan äro sådana att ett längre anstånd än lagen medger skulle ha varit befogat. Jag förordar därför att i lagrummet införes bemyndigande för Konungen att medgiva längre anstånd, därest synnerliga skäl föranleda därtill.

Utskottet.

Till grund för de genom förevarande proposition framlagda förslagen ligger i huvudsak av 1948 års värnpliktskommitté verkställd utredning i vissa värnpliktsfrågor. Vissa av kommittén behandlade spörsmål underställdes redan 1949 års riksdag. Sålunda fattades då principbeslut om inskrivning av de värnpliktiga det år de fylla 19 år och värnpliktsutbildningens påbörjande nästföljande kalenderår. I propositionen föreslås bland annat av detta principbeslut betingade ändringar i värnpliktslagen.

Jämväl värnpliktskommitténs utredning rörande skördeuppehåll under värnpliktsutbildningen underställdes fjolårets riksdag. Riksdagen anslöt sig då till departementschefens ståndpunkt, att någon ändring i den dåvarande ordningen icke borde vidtagas. Detta innebar, att under sommaren inlades ett uppehåll i utbildningen om 14 dagar på för jordbruket lämplig tidpunkt. Uppehållet, som skulle gälla för arméns värnpliktiga utom de till grupp K hänfödda, skulle icke inräknas i utbildningstiden, men de värnpliktiga skulle under uppehållet äga åtnjuta ekonomiska förmåner enligt samma bestämmelser som under tjänstgöring. Skördeuppehåll är således icke att likställa med sådant övningsuppehåll, som omförmäles i 27 § 1 mom. A. värnpliktslagen och som vederbörande äger tillgodoräkna sig såsom fullgjord tjänstgöring. Departementschefen har i förevarande proposition förutsatt, att ett skördeuppehåll med en varaktighet av två veckor alltjämt skall anordnas i enlighet med de principer, som lågo till grund

för 1949 års riksdags beslut i ärendet. Utskottet, som tillstyrker att så sker, vill i anslutning härtill erinra om det uttalande, som gjordes av sammansatta stats- och andra lagutskottet i dess av riksdagen härutinnan godkända utlåtande nr 1 till fjolårets riksdag. Sistnämnda utskott — som icke ansåg sig kunna förorda ett motionsvis framfört förslag om utsträckning av skördeuppehållet till tre veckor — framhöll då, att viss möjlighet funnes att bevilja ytterligare någon ledighet i anslutning till skördeuppehållet, nämligen i form av tjänstledighet i vanlig ordning inom övningstidens ram samt att denna möjlighet borde komma till användning i fall, där särskilda skäl föreläge för längre skördeledighet än under 14 dagar.

I propositionen föreslås, att de nu gällande bestämmelserna angående utbildningstiden för vissa värnpliktiga skola överföras från den provisoriska förordningen därom och inskrivas i värnpliktslagen. Departementschefen har understrukit, att därmed icke avsåges att definitiv ställning nu skulle tagas till frågorna om utbildningstidens längd. I motionen II: 608 har yrkats avslag å propositionen i denna del. I sitt ovannämnda utlåtande framhöll sammansatta stats- och andra lagutskottet, att det framstode såsom i hög grad önskvärt, att det pågående utredningsarbetet beträffande värnpliktsfrågorna bedreves i sådan takt, att ytterligare provisoriska förordningar än de redan gällande eller då föreslagna icke bleve erforderliga. Såväl ur principiella som praktiska synpunkter framstår det enligt utskottets mening såsom mindre lämpligt, att en gällande lag i olika avsnitt försattes ur kraft genom provisoriska förordningar. Utskottet hälsar därför närmast med tillfredsställelse, att i värnpliktslagen nu införas de gällande bestämmelserna rörande värnpliktsfrågorna, varigenom de provisoriska förordningarna kunna upphävas och önskvärd överskådlighet ernås. Samtidigt vill dock även utskottet understryka, att detta givetvis icke innebär något definitivt ställningstagande till frågorna om utbildningstidens längd. Utskottet avstyrker förty motionen II: 608.

Vad angår utbildningstiden för gruppchefer, har i motionerna I: 194 och II: 244 — vilka väckts redan före propositionens avlämnande — hemställts, att riksdagen måtte bifalla värnpliktskommitténs förslag om uttagning och utbildning av gruppchefer. Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår, pågår för närvarande ytterligare undersökning av frågan om gruppchefsutbildningen. Härtill kommer att en eventuell förlängning av gruppchefsutbildningen torde kunna ifrågakomma tidigast för de värnpliktiga, som inskrivas hösten 1950 och av vilka flertalet inrycka först 1952. Därest det i propositionen föreslagna systemet för uttagning av värnpliktiga till befälsutbildning vinner riksdagens bifall, torde därför med ställningstagande till frågan om gruppchefsutbildningen utan större olägenheter kunna anstå till nästa års riksdag. Med hänsyn till det läge vari frågan sålunda befinner sig, anser sig utskottet icke nu böra ingå på en prövning av spörsmålet om längden av utbildningstiden för gruppchefer. Utskottet får därför, med

avstyrkande av motionerna I: 194 och II: 244 i denna del, förorda, att övningstiden för ifrågavarande värnpliktiga tills vidare bibehålles oförändrad.

Förslaget att repetitionsövningarna skola fullgöras krigsförbandsvis i stället för åldersklassvis finner utskottet vara förenat med stora fördelar och innebära en avsevärd förbättring av övningssystemet. Det föreslagna systemet med en tidsintervall mellan övningarna på sex år synes vara väl avvägt. Den närmare utformningen av tids- och omgångsindelningen torde få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma.

Möjligheten att inkalla värnpliktiga till beredskapsövning anser utskottet alltfört böra bibehållas. Enligt hittills gällande bestämmelser skall, därest beredskapsövning infaller under tid, då repetitionsövning eljest skolat fullgöras, repetitionsövningen anses vara till motsvarande del fullgjord genom beredskapsövningen. I propositionen föreslås icke någon ändring av ifrågavarande bestämmelse, under det att de nu gällande tidsspärrarna såväl för fullgörande av beredskapsövning som repetitions- och efterutbildningsövning föreslås skola borttagas med hänsyn till övergången till systemet med repetitionsövning i krigsförband. Viss tvekan torde därvid kunna komma att uppstå beträffande frågan under vilken tid en beredskapsövning skall ha fullgjorts för att få tillgodoräknas såsom fullgjord repetitionsövning. Då det enligt det nu föreslagna systemet för repetitionsövningar ankommer på Kungl. Maj:t att bestämma tids- och omgångsindelningen för övningarna anser utskottet, att det lämpligen bör ankomma på Kungl. Maj:t att jämväl bestämma i vad mån beredskapsövning skall få tillgodoräknas såsom fullgjord repetitionsövning. Uppenbarligen bör sådant tillgodoräkande endast kunna komma i fråga, då respektive övningar ligga varandra så nära i tiden, att ändamålet med repetitionsövningen icke kan anses bliva eftersatt. På grund av det anförda förordar utskottet en ändring i 27 § 2 mom. andra stycket värnpliktslagen.

Frågan om när och hur uttagning av värnpliktiga till underbefäls- och underofficersutbildning skall ske har varit föremål för delade meningar. Vad angår tidpunkten för uttagningen finner utskottet övervägande skäl tala för att uttagningen bör verkställas redan i samband med inskrivningsförrättningarna. Detta torde vara det enda sätt på vilket olägenheterna av »maskning» helt kunna undvikas. I motionerna I: 512 och II: 607 har påtalats, att risken för »maskning» finge anses relativt liten under den första tiden av tjänstgöringen samt att senaste tidens erfarenhet pekade på att »maskningen» vore på retur. Enligt värnpliktskommittén har emellertid en utbredd »maskning» kunnat konstateras, då det gällt uttagning till fortsatt utbildning efter första tjänstgöringen. Det torde icke ligga någon överdrift, uttalar kommittén, i det påståendet att utbildningsresultatet vid befälsskolorna och i synnerhet vid befälsskola K i många fall menligt påverkats av den förekommande »maskningen». Sedan uttagningen väl blivit gjord, hade emellertid, enligt vad förbands- och skolchefer omvittnat, »maskningen»

försvunnit. Jämväl i andra sammanhang har förekommande »maskning» påtalats. Utskottet har kommit till den uppfattningen, att risken för »maskning» utgör ett tungt vägande skäl för att verkställa uttagningen före inryckningen till första tjänstgöring. Ett sådant förfarande är vidare förenat med vissa andra, i propositionen närmare redovisade fördelar, främst den, att den värnpliktige i mycket god tid får veta längden av den militärtjänstgöring han har att genomgå och således kan inrätta sig därefter. I motionerna I: 512 och II: 607 har skisserats ett uttagningssystem, enligt vilket den definitiva uttagningen skulle ske först efter två till fyra veckors tjänstgöring. Även om man bortser från »maskningsrisken», är ett sådant system — som värnpliktskommittén närmare undersökt men på anförda skäl icke ansett sig kunna förorda — förenat med nackdelar. Då utskottet således anser sig kunna förorda, att det i propositionen föreslagna sättet för uttagning av värnpliktiga till befälsutbildning nu skall prövas, vill utskottet samtidigt framhålla vikten av att uttagningssystemets verkningar följas med uppmärksamhet. Det framstår såsom angeläget att snarast möjligt söka bilda sig ett på erfarenheter grundat omdöme om tillförlitligheten av den föreslagna urvalsmetoden.

I propositionen föreslås att uttagning av värnpliktiga till officersutbildning främdeles skall ske efter frivilligt åtagande. Detta uttagningssätt är närmast att anse som ett försök. Utskottet vill i samband härmed understryka önskvärdheten av att, i den mån så befinnes möjligt, ytterligare åtgärder vidtagas för att stimulera till dylik frivilligt åtagen utbildning.

Övriga i propositionen behandlade frågor ha icke föranlett utskottet att göra något särskilt uttalande därom. Utskottet ansluter sig således till de i propositionen nu framlagda förslagen ävensom till vad departementschefen i övrigt förordat.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967) — måtte för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen, att 27 § 2 mom. andra stycket erhåller följande lydelse:

Om tillgodoräkning av beredskapsövning såsom fullgjord repelitionsövning äger Konungen förordna.

B. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet ovan anført:

C. att motionerna I: 194 och II: 244 samt I: 512 och II: 607, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad

utskottet ovan anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

D. att motionen II: 608 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 16 maj 1950.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Forslund, Sten, Hallagård*,
Wistrand, Sunne*, Nils Elowsson och Bengtson;

från andra kammaren: herrar Jacobsson i Igelsbo, Hellbacken, Carlsson i Bakeröd, Andersson i Alfredshem, Odhe*, fru Sjöstrand*, herr Andersson i Linköping och fröken Wetterström.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.